

Спеціалізованій вченій раді Д
26.004.16 Національного
університету біоресурсів і
природокористування України,
вул. Героїв Оборони, буд. 15, м. Київ

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, члена-кореспондента НААН України Курила Володимира Івановича на дисертацію Ковальчук Ольги Ярославівни на тему «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Імплементация цифрових технологій у судову діяльність становить інтегративний компонент загальносвітових процесів діджиталізації та науково-технічного прогресу постіндустріального суспільства. Означений процес виступає детермінантою судово-правової реформи та євроінтеграційних перетворень, орієнтованих на структурно-функціональну модернізацію судових інституцій шляхом інкорпорації передових інформаційно-комунікаційних технологій. Наукова та практична релевантність досліджуваної проблематики зумовлена потребою всебічного міждисциплінарного дослідження організаційно-правового забезпечення цифрової трансформації судової системи в Україні в умовах суспільних трансформацій.

Дослідження набуває виняткової актуальності в контексті збройної агресії Російської Федерації проти України, що зумовила безпрецедентні екзогенні чинники впливу на функціонування національної судової системи. Цифровізація судочинства трансформується з допоміжного інноваційного інструментарію в імперативний структурний елемент правової системи, визначений необхідністю забезпечення неперервності реалізації права на справедливий суд в умовах правового режиму воєнного стану. Науково-практична значущість досліджуваної проблематики посилюється об'єктивною необхідністю адаптації судових інституцій до

динамічних соціально-політичних умов, що актуалізує потребу в удосконаленні нормативно-правових та організаційно-управлінських механізмів діджиталізації судової діяльності.

У світлі європейської інтеграції та модернізації правової системи України, комплексне дослідження організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства набуває особливої актуальності. Необхідність адаптації законодавчої бази, розробки нових процесуальних норм та створення відповідної інфраструктури для впровадження цифрових технологій у судочинство зумовлює потребу глибокого наукового аналізу. Дослідження спрямоване на визначення оптимальних шляхів модернізації судочинства шляхом впровадження інноваційних цифрових технологій, що сприятиме зміцненню засад верховенства права та побудові більш справедливого і демократичного суспільства.

Наукові дослідження організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в українській науковій літературі є частковими та неповними, а концептуальні засади цифрової трансформації судової системи досі не були комплексно розкриті в окремій науковій праці. Відповідно, наукове дослідження організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні набуває особливої значущості в контексті адміністративного та інформаційного права, повністю корелюючи з сучасними викликами та тенденціями розвитку правової системи в умовах глобальної цифрової трансформації суспільства.

Актуальність обраної теми посилюється також тим, що дисертаційна робота виконана відповідно до галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 14.06.22 № 178 та у межах фундаментальних тем науково-дослідної роботи «Права людини в міжнародному праві та національному законодавстві» (номер державної реєстрації 0115U006023) та «Механізм державної влади в правовій державі»

(номер державної реєстрації 0115U006024) юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація має чітку і логічну структуру. Вона містить 5 розділів, 22 підрозділи, перелік умовних скорочень, вступ, висновки, список використаних джерел (814 позицій) та чотири додатка. Обсяг основної частини становить 469 сторінок, загальної – 569 сторінок. Мета та завдання дисертаційної роботи характеризуються чіткістю формулювання наукових проблем, логічно узгоджені з очікуваними науковими висновками та мають безпосередній взаємозв'язок зі структурною побудовою дослідження.

Обравши за об'єкт дослідження суспільні відносини, які виникають у процесі організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства, авторка врахувала, що цифрова трансформація судової системи є ключовим елементом становлення цифрового суспільства, державної антикорупційної політики та євроінтеграційних процесів. Цифровізація судочинства спрямована на забезпечення фундаментальних прав людини через створення зручних та доступних механізмів судового захисту та впровадження електронних систем, які забезпечують прозорість процесів, швидкий доступ до правосуддя та рівні можливості для всіх громадян. У контексті сучасних викликів – євроінтеграції, військової агресії Росії в Україні та глобальної цифрової трансформації – впровадження інноваційних технологій у діяльність судів дозволяє не лише підтримувати безперервність судових процесів, але й суттєво підвищувати їх швидкість, якість, прозорість, ефективність та доступність. Це критично важливо для утвердження верховенства права, демократичних цінностей та забезпечення високих стандартів правосуддя в умовах динамічних суспільних змін.

Достовірність і новизна наукових положень. Авторка провела ретельний аналіз 814 наукових джерел, що включають вітчизняні та зарубіжні законодавчі й нормативні документи, наукові публікації, електронні та традиційні періодичні видання, публіцистичні матеріали

тощо. Варто підкреслити вичерпність та фундаментальність джерельної бази, залученої до наукового дослідження, що забезпечило отримання вірогідних, науково обґрунтованих результатів та концептуальних висновків роботи.

Наукова новизна дисертації Ковальчук О. Я. полягає, насамперед, у комплексності дослідження та узагальненні практичного досвіду цифровізації судочинства в Україні в умовах євроінтеграційних процесів та за обставин воєнного стану. Дисертація є одним із перших вітчизняних комплексних теоретико-правових досліджень, що пропонує авторський концептуальний підхід до оптимізації цифрової трансформації судової системи в Україні через вдосконалення організаційних та правових механізмів. Розроблено комплексну методологію дослідження процесів організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства, сформульовано концептуально нові теоретичні положення, які розкривають сутність та особливості організаційного, технічного та правового забезпечення цифрових перетворень у судовій системі. Представлено авторську модель організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні. Дисертація не лише узагальнює існуючу практику, але й пропонує інноваційні механізми впровадження цифрових технологій у судочинство з урахуванням обставин воєнного стану та євроінтеграційних прагнень України.

Не викликають сумнівів висновки авторки, що «діяльність судів як об'єкт організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства є комплексним і багатовимірним процесом, який потребує системного підходу» (с. 85). Ковальчук О. Я. визначає наступні основні детермінанти цього процесу: модернізація правової бази; реорганізація структури судів; розвиток технологічної інфраструктури; адаптація процесуальних норм; забезпечення інформаційної безпеки; підвищення доступності правосуддя; вдосконалення міжвідомчої взаємодії. Обґрунтовано необхідність законодавчої бази з метою забезпечення ефективної інтеграції

технологічних інновацій у судову систему, що зумовлено динамічним розвитком інформаційних технологій.

Методологічна база дисертації характеризується інструментарієм, що повною мірою уможливив вирішення поставлених завдань та досягнення мети дослідження. Цілком виправданим є застосування міждисциплінарного підходу, який надав можливість інтегрувати знання з різних галузей наук та поєднати методологічний інструментарій юридичної науки, інформаційних технологій та організаційного адміністрування (с. 89–90).

Не підлягає запереченню авторська позиція Ковальчук О. Я. щодо необхідності «посилення відповідальності за використання ІІІ у судовій системі», що «зумовлена зростаючими ризиками упередженості алгоритмів, проблемами «чорної скриньки» та потенційними порушеннями прав людини. Застосування ІІІ для ухвалення рішень вимагає чіткого встановлення меж відповідальності між розробниками систем, суддями та іншими учасниками процесу. Концепт меж відповідальності має передбачати, що остаточні рішення ухвалює суд, а розробники несуть відповідальність за прозорість алгоритмів та якість навчальних даних. Необхідне законодавче врегулювання, яке збалансує патентні права розробників та права осіб, чії дані опрацьовуються системами ІІІ, а також передбачить механізми відшкодування шкоди у випадку помилок чи зловживань» (с. 221–222).

У дисертації визначено, що правове регулювання у сфері кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури в Україні, до яких відносяться і суди, здійснюється низкою документів міжнародних організацій та країн-партнерів у сфері кіберзахисту. Однак, у жодному з них не дається визначення поняття «кібербезпека». Відсутність чіткої правової визначеності може ускладнити встановлення меж відповідальності за порушення у цій сфері. У зв'язку з цим авторкою запропоновано внести зміни до Закону України від 05.10.2017 року № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» і закріпити наступне

6
визначення: кібербезпека – це стан захищеності фундаментальних прав, свобод та законних інтересів людини, суспільства і держави в кіберпросторі, що досягається шляхом реалізації комплексної стратегії технічних, організаційних та правових заходів, спрямованих на забезпечення цілісності, конфіденційності та доступності інформації, підтримання стійкості функціонування інформаційних систем та інфраструктури, а також своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію кіберзагроз для сталого розвитку інформаційного суспільства та збереження цифрового суверенітету держави (с. 314–315).

Запропонована дефініція є більш повною, точною та практично застосовною у різних контекстах. Порівняно з визначенням, закріпленим у чинному Законі України від 05.10.2017 року № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», воно має ряд переваг, зокрема замість абстрактного поняття «життєво важливі інтереси» використано більш чітке формулювання фундаментальні права, свободи та законні інтереси, яке легко інтерпретувати та застосовувати; включення у дефініцію фрази «реалізація комплексної стратегії» підкреслює системний підхід до кібербезпеки; введено поняття цифрового суверенітету, що відображає сучасні глобальні виклики; доповнення «технічні, організаційні та правові заходи» розширює сферу застосування; зроблено акцент на ключових принципах інформаційної безпеки: цілісність, конфіденційність та доступність інформації; враховано технічний аспект: стійкість функціонування інформаційних систем та інфраструктури.

Ковальчук О. Я. здійснила ґрунтовний аналіз механізмів реалізації інформаційної безпеки судів та визначила найбільш ефективні з них: правове вдосконалення у сфері інформаційної безпеки судової системи шляхом стандартизації понятійного апарату та розроблення нормативних документів, адаптованих до особливостей судочинства; всебічний інформаційний захист судових даних через систематичну оцінку потенційних ризиків та впровадження механізмів оперативного реагування на виявлені загрози; багаторівневий технічний захист інформаційних

ресурсів, що включає: криптографічний захист даних, багатфакторну ідентифікацію користувачів та комплексну мережеву безпеку; організація надійного віддаленого доступу до судових систем через створення спеціалізованого підрозділу з моніторингу та протидії кіберінцидентам.

Видається цілком логічним висновок про те, що впровадження «розумних» технологій у судочинство в Україні, знаходиться на початковій стадії, є критично важливим послідовним етапом цифровізації судової системи, зокрема за обставин воєнного стану. Однак, «на тлі цифрової трансформації судочинства не викликає сумніву доцільність використання «розумних» технологій для забезпечення верховенства права та сприяння здійсненню справедливого правосуддя» (с. 324).

Достовірними є висновки авторки про те, що цифрова модернізація судової системи є визначальним компонентом державної антикорупційної політики України, орієнтованої на підвищення прозорості та ефективності правосуддя. Дослідження підтверджує, що запровадження сучасних технологічних рішень у судову практику, таких як електронний документообіг, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, механізм автоматизованого розподілу справ та Єдиний державний реєстр судових рішень, істотно мінімізує корупційні ризики в судочинстві (с. 458).

У дисертації здійснено комплексне дослідження вітчизняної та зарубіжної практики запровадження технологій штучного інтелекту у судові системи та встановлено, що на сьогодні бракує уніфікованої міжнародної нормативно-правової основи для регулювання цієї сфери. Наголошено на критичній необхідності розроблення нормативно-правової бази контролю за застосуванням ШІ в судовій системі України, яка забезпечить ефективне та надійне впровадження цієї технології з врахуванням можливих ризиків та етичних норм.

У розділі 4.1 дисертації представлено смартсудочинство як інноваційний концептуальний підхід до модернізації судової системи через комплексну інтеграцію «розумних» цифрових технологій у судові процедури та практики.

Особистий внесок здобувача. Основні положення та висновки дисертаційної роботи були оприлюднені у 2 колективних міжнародних монографіях, 12 наукових публікацій у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science, 14 наукових статтях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії «Б», 2 статтях у зарубіжних наукових виданнях. Результати дослідження були апробовані у 17 тезах доповідей на наукових заходах.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ковальчук О. Я. на тему «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні», хотів би зупинитися на окремих зауваженнях та висловити міркування щодо деяких аспектів та положень дисертаційної роботи:

1. На с. 148 дисертаційного дослідження авторка слушно зауважує, що 16 березня 2024 року набув чинності Закон України № 3604-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи». Однак вона не обговорює основних положень «Концепції Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» та не порівнює її з функціоналом чинної Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Такий компаративний аналіз міг би суттєво збагатити результати дослідження організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні та виявити дієві шляхи формування цілісного підходу до розробки та впровадження єдиної інформаційно-комунікаційної платформи з метою оптимізації взаємодії різних елементів інформаційних систем у судовому процесі для реалізації повноважень судової гілки влади, що особливо актуально в контексті поточних трансформаційних процесів судової влади України.

2. У підрозділі 2.3. «Цифровізація судочинства – етап державної антикорупційної стратегії» слушно було б глибше дослідити питання врахування спеціалізації та навантаження суддів при використанні систем автоматизованого розподілу справ між суддями (с. 197 дисертації).

3. У дисертаційному дослідженні недостатньо розкрито питання взаємодії Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з іншими державними реєстрами та інформаційними системами, що важливо для формування цілісної екосистеми електронного правосуддя. Доцільно було б дослідити технічні та організаційно-правові аспекти такої взаємодії та запропонувати шляхи її оптимізації.

4. При аналізі зарубіжного досвіду цифровізації судочинства авторка розглядає переважно позитивні аспекти, приділяючи менше уваги негативним наслідкам та проблемам, з якими зіткнулися інші країни в процесі цифрової трансформації судових систем. Більш збалансований підхід міг би забезпечити більш глибоке розуміння можливих ризиків та шляхів їх подолання.

5. На с. 324 дисертації авторка визначає, що смартсудочинство є новим концептуальним підходом до оптимізації цифрової трансформації судової системи не лише для України, а й для інших країн світу. Впровадження інноваційних інформаційних технологій у судову систему розглядається як засіб підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. Поряд із цим, навіть високо розвинені держави з обережністю впроваджують «розумні» технології у діяльність судів. Це спричиняє потенційні загрози, які становлять смарттехнології для принципів справедливого судочинства, рівності перед законом та захисту фундаментальних прав людини. Теза потребує конкретизації щодо того, які саме «потенційні загрози» несуть смарттехнології для принципів справедливого судочинства.

Водночас, висловлені зауваження не можуть істотно вплинути на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Ковальчук О. Ю. Я. сформулювала та розв'язала наукову задачу та отримала вагомий достовірні наукові результати, що у сукупності цілісно розкривають стратегічні напрями вдосконалення організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні через призму впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації судової системи.

Такий підхід може забезпечити реалізацію принципів неупередженості, інклюзивності та людиноцентричності правосуддя, гарантування прав людини в умовах невинного розвитку інформаційних технологій, створення сучасного механізму електронного судочинства, орієнтованого на зручність та швидкість судових процедур, адаптацію вітчизняної судової системи до європейських стандартів та безперервність судочинства в умовах воєнного стану. Запропоновані концептуальні положення та практичні рекомендації формують цілісний комплексний підхід до удосконалення організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства, що відповідає сучасним викликам та перспективам розвитку правової системи України.

Відсутність академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації. Дисертаційна робота ~~Ольги Ярославівни~~ Ковальчук ~~Ольги Ярославівни~~ на тему «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні» повністю відповідає принципам академічної доброчесності. У дисертації та наукових працях авторки, що відображають основні результати дослідження, не виявлено академічного плагіату, фабрикацій та фальсифікацій. Це підтверджено відповідною довідкою. Використані у роботі наукові праці, ідеї, концепції, положення, напрацювання, результати та інші матеріали інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями на джерела.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Проведений аналіз та експертна оцінка дисертаційного дослідження дозволяють стверджувати, що дисертація Ковальчук О. Я. є цілісним, самостійним науковим дослідженням, що представляє теоретичне узагальнення та інноваційне розв'язання актуальної наукової проблеми з питань удосконалення організаційно-правового забезпечення процесів цифровізації судової системи в Україні.

Реферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та реферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Дисертаційна робота за змістом, структурою, актуальністю, оформленням, науковою новизною, практичною значущістю та висновками відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка – Ковальчук Ольга Ярославівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право.

Опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НААН України,
заслужений юрист України,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

Володимир КУРИЛО

